

Д. ЛАНДЕ,
канд. техн. наук,
заст. директора
Інформаційного центру
“Електронні вісті”,

В. СОРОКО,
канд. техн. наук, доцент,
начальник науково-аналітичного
управління Головдержслужби України

Створення основ функціонального класифікатора з питань державної служби в Україні

Кожна галузь управління для фіксації і оцінки стану повинна мати свої стандарти. Сфера державної служби, окреслена існуючим правовим полем, вже має свої стандарти, які позначають, наприклад, порядок і форми (П2-ДС, 9-ДС) обліку державних службовців, вимоги до освітньо-кваліфікаційних характеристик магістра державного управління та магістра державної служби. З урахуванням останніх затверджених і підготовлених до друку Довідник типових професійно-кваліфікаційних характеристик посад державних службовців.

Для розвитку цього напрямку діяльності передбачається створення функціонального класифікатора державної служби, рубрики якого складаються з понятійної системи державної служби. Комп'ютерна версія класифікатора має на меті використання гіпертекстових зв'язків, за рахунок яких кожна понятійна одиниця рубрики – дескриптор – повинна мати посилання на статті чи розділи нормативно-правових актів з питань державної служби. Введення в дію цього класифікатора спростить процедури кодифікації правових актів, надасть цьому процесові системності.

Технологічно функціональний класифікатор може бути визначений як сукупність дескрипторів, які відповідають певним поняттям з предметної області і доповнені понятійними статтями, мають багаторівневу рубрикацію. При цьому доцільно реалізувати механізм покажчиків між дескрипторами класифікатора, який має мережну структуру організації і разом з ієрархічною рубрикацією створює єдине інформаційне поле зі зворотними зв'язками.

Таким чином, функціональний класифікатор по своїй суті є результатом своєрідної імплікації архітектури одномовного інформаційно-пошукового тезаурусу (контрольованого словника лексичних одиниць дескрипторної мови, який базується на лексиці однієї мови та відображує семантичні відносини між лексичними одиницями) на предметну галузь та відповідну функціональну спрямованість класифікатора.

На цей час функціональний класифікатор можна розглядати як своєрідний путівник, що у неявному вигляді моделює процедури, які властиві людині при обробці інформації. Застосовуючи таку модель у комплексі з автоматизованими тематичними каталогами та відповідною інформаційно-пошуковою системою, можна значно підвищити показники (повноту, релевантність тощо) якості пошуку інформації за запитом користувача.

Якщо розглядати функціональний класифікатор як реалізацію імплікації архітектури інформаційно-пошукового тезаурусу на предметну галузь, то його побудова має включати п'ять основних процедур:

- визначення тематичного охоплення, яке задається тематикою галузі, а також інформаційними потребами;
- підбір масиву лексичних та понятійних одиниць;
- формування словника функціонального класифікатора;
- побудову понятійних статей та показчиків;
- оформлення функціонального класифікатора.

Процедура визначення тематичного охоплення функціонального класифікатора спиралась на аналіз існуючих рубрикаторів (у нашому випадку, насамперед, використано класифікатор галузей права) з урахуванням інформаційних потреб споживачів. При аналізі складу інформаційного фонду та інформаційних потреб були встановлені всі нормативно-правові документи, які можуть вплинути на перелік лексичних та понятійних одиниць, а також бути використані при побудові словникових (на першому етапі) та понятійних статей.

Як база для визначення тематичного охоплення функціонального класифікатора використовувалися Концепція адміністративної реформи в Україні, сукупність законодавчих документів з питань державної служби, серед яких Закони України “Про державну службу”, “Про боротьбу з корупцією”, “Про місцеві державні адміністрації”, Укази Президента України з питань адміністративної реформи і т. ін., а також розділ класифікатора галузей законодавства, що містив за тематикою про державну службу такі підрозділи:

- загальні питання державної служби;
- система державної служби;
- категорії посад в системі державної служби;
- порядок проходження державної служби;
- соціальний захист державних службовців;
- матеріально-побутове обслуговування;
- медичне обслуговування.

До основної частини функціонального класифікатора включено також розділ, який подає структуру органів влади в Україні. Цей розділ створено з урахуванням функціональних повноважень і завдань органів державної влади. Аналіз функціональних повноважень та завдань проводився на основі аналізу спеціально побудованої бази даних, яка є фрагментом загальної нормативної бази даних.

Підбір масиву лексичних та понятійних одиниць було здійснено на основі відібраного на першому етапі масиву документів. На базі наведених вище типів документів, а також існуючих систем забезпечення законодавчою інформацією на таких серверах мережі Internet, як:

- <http://www.rada.gov.ua>
- <http://www.guds.gov.ua>
- <http://www.liga.kiev.ua>
- <http://www.niss.gov.ua>
- <http://www.nau.kiev.ua>
- <http://www.dinai.com>

була отримана репрезентативна колекція первинних документів. В одержаний таким чином масив лексичних та понятійних одиниць додатково були включені лексичні одиниці, які відповідають тематиці та отримані з таких джерел:

- рубрикатор автоматизованої системи науково-технічної інформації;
- енциклопедичні довідники;
- тлумачні довідники;
- термінологічні довідники;
- таблиці УДК, ББК.

Для збирання масиву лексичних одиниць та формування словника було використано інформаційно-пошукову систему InfoReS-XL. Ця система дозволяє створювати бази даних, записами яких є повні тексти документів. На першому етапі створення бази даних в системі InfoReS-XL створюється словник, який містить усі слова з документів, крім тих, що входять до так званого “стоп-словника”. Власне, аналіз файлу робочого словника, отриманого в результаті побудови бази даних, дозволив організувати остаточний масив лексичних одиниць функціонального класифікатора. Масив понятійних одиниць формувався експертним шляхом з урахуванням наявного масиву лексичних одиниць.

Формування словника функціонального класифікатора виконано за правилами побудови словника інформаційно-пошукового тезаурусу (як основи функціонального класифікатора), в який були включені такі типи лексичних одиниць:

- окремі слова (іменники, прикметники, дієслова, прислівники);
- іменні словосполучення;
- лексично вагомі компоненти складних слів;
- аббревіатури;
- скорочення слів та словосполучень.

Словосполучення можуть включатися до словника, якщо опорним словом в них є іменник та виконується одна з умов:

- значення словосполучення не витікає із значень його складових;
- хоча б одна із складових словосполучення не використовується в складі інших словосполучень;
- для цього словосполучення у словнику інформаційно-пошукового тезаурусу є повні синоніми;
- словосполучення є стійким;
- окремі слова словосполучення мають надто широке значення;
- поділ словосполучень на окремі складові веде до втрачання важливих для пошуку парадігматичних зв'язків.

Відмінні форми окремих іменників, а також опорних іменників словосполучень замінялися формою називного відмінка.

Форми прикметників та прислівників треба приводити до називного відмінка. Прикметники та прислівники в однині приводились до форми чоловічого роду, дієслова – до форми інфінітиву.

Компоненти складних слів мають бути широковживаними першими частинами складних слів. Вони закінчуються дефісом, який заміняє відкинуту другу частину слова. При наявності аббревіатур в словник повинні включатися також відповідні ним повні форми.

При побудові функціонального класифікатора з вибраної колекції документів були відокремлені необхідні слова та словосполучення, що відповідають предметній галузі класифікатора.

Побудова понятійних статей та словникових статей передбачає, що лексичним одиницям приписуються покажчики, які відповідають стандарту ISO 2788, або відповідні українські позначки. У таблиці наведений перелік таких покажчиків.

Таблиця

Тип покажчика	Значення	Аналог по ISO 2788
Посилання від аскриптора до дескриптора	дивись	USE
Посилання від дескриптора до синонімічного дескриптора або до аскриптора	синонім	UF (used for)
Посилання від аскриптора до комбінації дескрипторів	використай комбінацію	USE ... + ...
Посилання від дескриптора до вищого дескриптора	вище	BT (broader term)
Посилання від дескриптора до вищого родового дескриптора	вище-род	BTG (broader term generic)
Посилання від дескриптора до вищого дескриптора, який означає ціле	вище-ціле	BTP (broader term partitive)
Посилання від дескриптора до нижчого дескриптора	нижче	NT (narrower term)
Посилання від дескриптора до нижчого видового дескриптора	нижче-вид	NTG (narrower term generic)
Посилання від дескриптора до нижчого видового дескриптора, який означає частину	нижче-частина	NTP (narrower term partitive)
Посилання від дескриптора до дескриптора, який зв'язаний асоціативно	асоціація	RT (related term)

Покажчик визначає зв'язки між лексичними одиницями або поняттями та є результатом виконання таких операцій, як:

- усунення неоднозначностей лексичних одиниць;
- встановлення відносин синонімії;
- вибір дескриптора, який відповідає за весь клас синонімії при індексуванні;
- встановлення ієрархічних та асоціативних відносин дескрипторів.

Стандартна процедура побудови словникових статей при реалізації функціонального класифікатора була модифікована таким чином:

- створена нормативна база даних з питань державної служби в Україні;
- створена технологічна база даних, яка включає текстові поля щодо статусів, функціональних повноважень та завдань органів державної влади;
- підготовлені бази даних були прорубриковані відповідно до робочих варіантів функціонального класифікатора;

– створена концепція механізму, який забезпечує зв'язку комп'ютерного варіанта класифікатора з побудованими базами даних.

У результаті цього понятійні (словникові) статті являють собою записи бази даних, які пов'язані з класифікатором за допомогою гіпертекстових посилань. Такий механізм побудови словникових статей реалізовано на діючій моделі функціонального класифікатора на сервері Головдержслужби України. Розроблено Web-представлення функціонального класифікатора з можливістю виходу на нормативні документи, які згідно з класичною моделлю тезаурусу являють собою словникові (понятійні) статті, тобто ті текстові пояснення, які розкривають зміст відповідних пунктів класифікатора.

Розроблений робочий варіант функціонального класифікатора в електронному вигляді розміщено в форматі “рубрика – поняття” у відповідному каталозі Web-сервера Головдержслужби України. Ім'я файла: .rubrics.cf. Його базовий вигляд демонструє наведений нижче фрагмент:

- 01.00.00 ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
- 01.01.00 *Державна політика у сфері державної служби*
- 01.01.01 Загальні питання
- 01.01.02 Основні напрями державної політики у сфері державної служби
- 01.01.03 Визначення державної політики у сфері державної служби
- 01.01.04 Основні принципи функціонування інституту державної служби
- 01.01.05 Орган управління у сфері державної служби
- 01.02.00 *Принципи державної служби*
- 01.02.01 Загальні питання
- 01.02.02 Служіння народу України
- 01.02.03 Демократизм і законність
- 01.02.04 Гуманізм і соціальна справедливість
- 01.02.05 Пріоритет прав людини і громадянина
- 01.02.06 Професіоналізм, компетентність
- 01.02.07 Ініціативність
- 01.02.08 Чесність
- 01.02.09 Відданість справі
- 01.02.10 Персональна відповідальність за виконання службових обов'язків
- 01.02.11 Дисципліна
- 01.02.12 Дотримання прав та законних інтересів органів місцевого самоврядування.

Бази даних нормативної документації з питань державної служби було експертним шляхом прорубриковано згідно з розробленим класифікатором. Підготовлено до експериментального впровадження програмний комплекс інтеграції класифікатора з базою даних на основі системи InfoReS-XL [1]. Рубрикація бази даних системи InfoReS-XL за допомогою функціонального класифікатора виконується шляхом редагування текстового файлу бази даних. В останній рядок кожного документа дописується значення рубрики класифікатора у форматі rubrXX.YY.ZZ, де XX, YY, ZZ – відповідно перший, другий та третій рівні

класифікатора. Якщо документ відповідає кільком рубрикам, усі вони заносяться окремими строками. Редагування здійснюється за допомогою звичайного текстового процесора, наприклад, VI або JOE. Після завершення процесу рубрикації база даних підлягає переіндексуванню.

Зміст бази модельного варіанту функціонального класифікатора складають сьогодні близько 400 понятійних одиниць. Доопрацювання змісту класифікатора планується здійснити в терміни, що передбачені Концепцією адміністративної реформи в Україні з урахуванням змін у системі центральних органів виконавчої влади, внесених Указами Президента України від 15 грудня 1999 року.

1. Ланде Д.В. Internet – технологія як засіб організації доступу до баз даних науково-технічної інформації//Проблеми створення, інтеграції і використання науково-технічної інформації на сучасному етапі: Тези доповідей VI міжнародної науково-практичної конференції. – К.: УкрІНТЕІ, 1999. – с. 30 – 31.